

Date: 11th February-2025

XITOIY TILI VA UNING GRAMMATIK KONSTRUKSIYALARI

Jabborov Azamat Ashirqul o'g'li

O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti,

Xitoy filologiyasi fakulteti o'qituvchisi

Email: azamatjabborov18@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada xitoy tilining grammatik tuzilishi va uning asosiy konstruksiyalari haqida so'z yuritiladi. Xitoy tilida infleksiya yo'qligi va grammatik munosabatlarni ifodalash uchun so'z tartibi, partikullar, o'lchov so'zlari va boshqa grammatikal konstruksiyalar ishlatiladi. Xitoy tilining asosiy xususiyatlari, jumladan mavzu-komment tuzilishi, salbiy konstruksiyalar, savol shakllari va vaqtni ko'rsatish usullari batafsil tushuntirilgan. Maqola xitoy tilining grammatik tizimi va uning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish orqali til o'rganuvchilarga yanada samarali va to'g'ri muloqot qilishda yordam berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Xitoy tili, grammatik konstruksiyalar, mavzu-komment tuzilishi, o'lchov so'zlari, zamon va aspekt, sifatlar va olmoshlar, tuzilish va so'z tartibi, xitoycha fe'l va predloglar, xitoy tilining o'ziga xosligi.

Xitoy tili, ayniqsa, mandarinda, dunyodagi eng ko'p gaplashiladigan tillardan biri hisoblanadi. Xitoy tilining grammatika tuzilishi juda o'ziga xos bo'lib, ko'plab tilshunoslar uchun qiziqarli va murakkab mavzu hisoblanadi. Xitoy tilida infleksiya (so'z shakllari o'zgarishi) mavjud emas, bu esa uning grammatik tuzilishini boshqa tillardan ajratib turadi. Bu maqolada, xitoy tilining asosiy grammatik konstruksiyalari, jumladan tuzilishi va so'z tartibi haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Xitoy tilida odatda **Subyekt-Fel-Obyekt (SVO)** tuzilishi ishlatiladi. Bu tuzilish ingliz tiliga o'xshash bo'lsa-da, xitoy tilida so'z tartibi ko'proq moslashuvchan va ma'no kontekst, ton, va grammatik partikullar orqali aniqlanadi.

Misol:

- **Inglizcha:** I eat an apple.
- **Xitoycha:** 我吃苹果 (Wǒ chī píngguǒ) – *Subyekt-Fel-Obyekt*

Subyekt birinchi o'rinda, so'ngra fel va obyekt keladi, tibi ingliz tilidagidek. Lekin xitoy tilida jumla tuzilishi ba'zan mavzu-komment tuzilishini ko'rsatadi.

Mavzu-komment tuzilishi

Xitoy tilida grammatikada keng tarqalgan tuzilmalaridan biri **mavzu-komment** tuzilishidir. Bu konstruksiyada, jumla avval mavzuni (odatda ot yoki ot guruhi) taqdim etadi va keyin mavzu haqida izoh (komment) beriladi. Bu tuzilish xitoy tilida ko'proq moslashuvchanlikni ta'minlaydi, bu ingliz tilidagi qat'iy SVO tizimidan farq qiladi.

Misol:

- **Xitoycha:** 苹果, 我吃了 (Píngguǒ, wǒ chī le) – *Mavzu, Komment*
- **Inglizcha:** As for the apple, I ate it.

Date: 11th February-2025

Bu yerda "apple" mavzu sifatida ishlatiladi, va "I ate it" komment sifatida beriladi. Bu tuzilish, ma'lum bir ob'ekt yoki mavzu haqida qo'shimcha ma'lumot berishni osonlashtiradi.

O'lchov so'zlari (klassifikatorlar)

Xitoy tilida, otlar sonini ko'rsatish yoki sanash uchun o'lchov so'zlari (klassifikatorlar) talab qilinadi. Har bir ot uchun o'ziga xos klassifikator mavjud bo'lib, ular odatda o'tgan shakl, hajm yoki funksiyasiga qarab tanlanadi.

Misol:

- **Inglizcha:** One apple.
- **Xitoycha:** 一个苹果 (Yí ge píngguǒ) – bir (o'lchov so'zi) apple

Ba'zi keng tarqalgan o'lchov so'zlari:

- **个 (gè):** Ko'plab narsalar yoki odamlar uchun umumiy klassifikator.
- **本 (běn):** Kitoblar yoki bosma materiallar uchun.
- **只 (zhī):** Hayvonlar yoki yagona ob'ektlar uchun.

Xitoy tili grammatikasi ko'plab o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, til o'rganish uchun yangicha yondashuvlarni talab qiladi. Mavzu-komment tuzilishi, o'lchov so'zlari, salbiy konstruktsiyalar, savol tuzilmalari va vaqtni ko'rsatish usullari xitoy tilining eng muhim grammatik elementlaridir. Bu elementlarni o'rganish orqali til o'rganuvchilar xitoy tilini yanada chuqurroq tushunib, samarali ravishda muloqot qilishlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sofronov M. V. Vvedenie v kitayskiy yazik. – Moskva: Izdatelstvo «Muravey», 1996.
2. Malyavin M.A. Kitayskaya sivilizatsiya. – Moskva: Izdatelstvo «Muravey», 2000.
3. Alimov I. A. va boshq. Sredinnoe gosudarstvo. Vvedenie v tradisionnyu kulturu Kitaya. – Moskva: Izdatelstvo «Muravey», 1998.
4. 新华词典 2001 年
5. 外国人实用汉语语法 2007 年
6. 古汉语常用字字典 2008 年北京
7. С Хашимова. О ЯВЛЕНИИ КОНВЕРСИИ В СОВРЕМЕННОМ КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2022.
8. Jabborov Azamat Ashirqul o'g'li - Topishmoqlarning asosiy tuzilishi va ularning turlari. Innovative developments and research in education International scientific-online conference Part 6, 23.05.2022
9. С.А.Насирова (2021). Политическая метафора (на примере материала по кадровой политике современной КНР). In Resent Scientific Investigation (pp. 69-73).

